Monografiu považujem za dôležitú tehličku v stavbe dejín slovenského prekladania, ktorá nielen interdisciplinárnymi presahmi vypovedá o translačných faktoch, ale zároveň predstavuje rozširovanie poznania slovenskej kultúry v sledovanom období.

Prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

Monografia mapuje doteraz biele miesto translatologického poznania a je zásadným prínosom do slovenského uvažovania o preklade.

PhDr. Martin Djovčoš, PhD.

PhDr. Ľubica Pliešovská, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre anglistiky a amerikanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V rámci pedagogických a publikačných aktivít sa venuje dejinám americkej literatúry a interdisciplinárnemu výskumu prijímania americkej literatúry v slovenskom kultúrnom priestore.

ISBN 978-80-557-1171-3
9 788055 711713 >

Ľ. Pliešovská

Od Buckovej k Updikovi

BELIANUM

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

Ľubica Pliešovská

Od Buckovej k Updikovi

Americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945-1968

BELIANUM
2016

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Filozofická fakulta

Ľubica Pliešovská

OD BUCKOVEJ K UPDIKOVI

Americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968

BELIANUM

Banská Bystrica 2016

Recenzovali

PhDr. Martin Djovčoš, PhD.

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

Obálku navrhol

Mgr. Jozef Brenkus

Vydalo: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela
v Banskej Bystrici

© Ľubica Pliešovská 2016

ISBN 978-80-557-1171-3

Poďakovanie

V prvom rade ďakujem manželovi Ondrejovi a synom Šimonkovi a Vilkovi za ochotu podeliť sa s akademickým svetom o manželku a mamku.

Ďakujem doc. PhDr. Jánovi Vilikovskému, CSc. za inšpiráciu venovať sa problematike prijímania americkej prekladovej literatúry na Slovensku. V celom procese výskumu bol pre mňa radcom, usmerňovateľom a láskavým kritikom. Bez neho by táto publikácia nikdy nevznikla.

Prof. PhDr. Márii Kusej, CSc. ďakujem za pozorné prečítanie rukopisu a cenné pripomienky k tomu, ako ho vylepšiť.

Kamarátovi a kolegovi Martinovi Djovčošovi ďakujem za podnetné diskusie a neustále povzbudzovanie vo viere, že to, čo robíme, má zmysel.

Kolegom Vladimírovi Biloveskému a Mirke Melicherčíkovej ďakujem za záujem o moju prácu a podporu.

Bratovi Jozefovi Brenkusovi a pánu Dušanovi Kroliakovi ďakujem za pomoc s grafickou a technickou úpravou rukopisu.

OBSAH

ZOZNAM OBRÁZKOV 8

ZOZNAM TABULIEK 8

ÚVOD 9

1 FORMY MEDZILITERÁRNEJ RECEPCIE 14

1.1 Tradičné chápanie recepcie 14

1.1.1 Recepcia ako fáza v procese prekladu 14

1.1.2 Recepcia ako súčasť medziliterárnej komunikácie 15

1.1.3 Recepcia ako súčasť literárnej komparatistiky 17

1.1.4 Recepcia v kontexte teórie hodnotových polí 18

1.2 Interdisciplinárne východiská recepcie 19

1.2.1 Fenomenologické východiská 20

1.2.2 Hermeneutické východiská 21

1.2.3 Sociologické východiská 22

1.2.4 Kulturologické východiská – teória polysystémov 24

2 *VIETOR OD ZÁPADU*: ROKY 1945 – 1948 27

2.1 Politické a kultúrne súvislosti americko-(česko)slovenských vzťahov v rokoch 1945 – 1948 27

2.2 Recepcia inonárodných prekladových literatúr na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 34

2.3 Recepcia americkej literatúry na Slovensku v rokoch 1945 – 1948 37

2.3.1 Preklady dobovo preferovaných autorov 43

2.3.2 Preklady hodnotnej literatúry 52

2.4 Záver: 1945 – 1948 55

3 V DUCHU (NIELEN) *AMERICKEJ TRAGÉDIE*: ROKY 1949 – 1956 57

3.1 Politické a kultúrne súvislosti americko-(česko)slovenských vzťahov v rokoch 1949 – 1956 57

3.2 Recepcia inonárodných prekladových literatúr na Slovensku v rokoch 1949 – 1956 74

3.3 Recepcia americkej literatúry na Slovensku v rokoch 1949 – 1956 80

3.3.1 Preklady dobovo preferovaných autorov 83

3.3.2 Preklady hodnotnej literatúry 94

3.4 Záver: 1949 – 1956 103

4 *SMÄD PO ŽIVOTE:* ROKY 1957 – 1963 105

4.1 Politické a kultúrne súvislosti americko-(česko)slovenských vzťahov v rokoch 1957 – 1963 105

4.2 Recepcia inonárodných prekladových literatúr na Slovensku v rokoch 1957 – 1963 112
4.3 Recepcia americkej literatúry na Slovensku v rokoch 1957 – 1963 115
4.3.1 Preklady dobovo preferovaných autorov 117
4.3.2 Preklady hodnotnej literatúry 132
4.4 Záver: 1957 – 1963 154
5 CESTA DLHÉHO DŇA DO NOCI:* ROKY 1964 – 1968** ***156
5.1 Politické a kultúrne súvislosti americko-(česko)slovenských vzťahov v rokoch 1964 – 1968 156
5.2 Recepcia inonárodných literatúr na Slovensku v rokoch 1964 – 1968 165
5.3 Recepcia americkej literatúry na Slovensku v rokoch 1964 – 1968 168
5.3.1 Preklady dobovo preferovaných autorov 171
5.3.2 Preklady hodnotnej literatúry 189
5.4 Záver: 1964 – 1968 222
ZÁVER 225
BIBLIOGRAFIA 233

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obrázok 1: Pomer prekladov dobovo preferovanej a hodnotnej literatúry v rokoch 1945 – 1948

Obrázok 2a: Pomer prekladovej produkcie v rokoch 1950 – 1956 z geograficko-ideologickej perspektívy

Obrázok 2b: Pomer prekladovej produkcie z inonárodných literatúr v rokoch 1950 – 1956

Obrázok 3: Pomer prekladov dobovo preferovanej a hodnotnej literatúry v rokoch 1949 – 1956

Obrázok 4: Pomer prekladov dobovo preferovanej a hodnotnej literatúry v rokoch 1957 – 1963

Obrázok 5: Pomer prekladov dobovo preferovanej a hodnotnej literatúry v rokoch 1964 – 1968

Obrázok 6: Prehľad najproduktívnejších prekladateľov v rokoch 1945 – 1968

ZOZNAM TABULIEK

Tabuľka 1: Počet prekladov zo socialistických literatúr v rokoch 1945 – 1968

Tabuľka 2: Počet prekladov zo západných literatúr v rokoch 1945 – 1968

Tabuľka 3: Pomer prekladov zo socialistických, západných literatúr a z americkej literatúry v celkovom počte prekladovej literatúry v rokoch 1945-1968

ÚVOD

Funkcii umeleckého prekladu v kultúre národa venoval pozornosť nejeden bádateľ v oblasti dejín národnej literatúry, literárnej komparatistiky či translatológie. Súčasní teoretici prekladu vnímajú preklad predovšetkým ako dialóg kultúr a poukazujú na to, že pri pohľade na posledné desaťročia 20. storočia je zrejmé, že teória prekladu prešla od lingvistického a literárneho zamerania cez komunikačné modely a teóriu informácie až k súčasným sociologickým, kulturologickým a ideologickým orientáciám.

Najprepracovanejšou školou systémového prístupu k prekladu je izraelská škola, ktorá sa pokúsila vytvoriť model fungovania jazyka a literatúry na báze vzájomných interakcií (práce I. Even-Zohara a G. Touryho); v úvahách izraelských vedcov pokračovali predstavitelia belgickej školy prekladu J. Lambert a A. Lefevere a pôvodom austrálsky teoretik A. Pym. V slovenskom kontexte sa interkultúrnym aspektom prekladu vo svojich prácach venujú predovšetkým L. Vajdová, E. Gromová, G. Müglová, M. Kusá a J. Rakšányiová.

V štúdii *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru* M. Kusá (2005) uvádza, že jedným zo základných východísk pri mapovaní recepcie inonárodných literatúr je skutočnosť, že každý preklad v rámci prekladovej literatúry je ovplyvnený národnopolitickým systémom, sociokultúrnym systémom a literárnym systémom a jeho funkcie sa menia v priestore a čase. V rozličných historických obdobiach spĺňala prekladová tvorba rozličné kultúrne, sociálne a politické úlohy – niekedy vystupovala do popredia, inokedy zostávala v úzadí; niekedy slúžila cirkvi, inokedy sa usilovala slúžiť jednoduchým ľuďom. V rámci skúmania dejín umeleckého prekladu na Slovensku K. Bednárová (2013) venuje špeciálnu pozornosť determinantom slovenského prekladového priestoru – popisuje geopolitickú situáciu Slovenska z historickej perspektívy, jazykovú situáciu, vzťah českého

a slovenského jazyka, vzťah politiky a prekladu, konfesionálny fenomén a miesto prekladu a prekladateľa v spoločnosti.[1]

Schopnosť či neschopnosť domácej literatúry kriticky reagovať na inonárodné literatúry a usúvzťažňovať ich s domácim kultúrno-politickým dianím je teda barometrom kultúrnej, politickej a ideovej situácie národa. Ak prijmeme za svoje Vilikovského konštatovanie, že prekladom si kultúra uvedomuje sama seba (1984), zároveň tým vyjadrujeme, že preklad krásnej literatúry má nezastupiteľné miesto aj v modelovaní trendov v pôvodnej domácej literatúre a významne prispieva k interakcii kultúr a ideí v celosvetovom meradle. Výber diel na preklad, ich kvalita i kvantita a recepcia v kontexte domácej kultúry sú pre svet mimo slovenského geografického priestoru signálom, ktorý je indikátorom kultúrnej úrovne a schopnosti tvorivo sa vyrovnať s podnetmi, ktoré v tomto prijímajúcom prostredí absentujú. Parametre hodnotenia „cudzieho" ako protipólu „nášho" prirodzene nie sú nemenné.

Prijímanie diela vždy závisí od celého radu faktorov; ak sa mení svetonázor, mení sa aj interpretácia diela kritikou, či recepcia diela v prijímajúcom prostredí.

V prípade slovenského prijímajúceho kontextu môžeme konštatovať, že náš sociokultúrny priestor je determinovaný jednak geopolitickými súvislosťami a jednak vplyvom okolitých kultúrnych kontextov: predovšetkým českého, maďarského, ruského, ale aj anglosaského či románskeho.

V kontexte vzťahu slovenskej literatúry k ostatným inonárodným literatúram je nevyhnutné poukázať na špecifickosť vzťahu slovenskej a českej literatúry, keďže vzájomnou interakciou vytvárajú to, čo D. Ďurišin vo svojich prácach nazýva osobitné medziliterárne spoločenstvá (1987). Ide o osobitné formy spolužitia a koexistencie literárnohistorických spoločenstiev národných literatúr, pre ktoré je charakteristická bezprostredná a neobyčajne

---

[1] BEDNÁROVÁ, Katarína: *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I. Od sakrálneho k profánnemu.* Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2013, s. 50-92.

intenzívna miera vývinovej interakcie. V rovine umeleckého prekladu tak môžeme hovoriť o jeho sprostredkovacej funkcii. Zvyčajne ide o nahrádzanie vývinovej potreby preložiť do určitého národnoliterárneho systému napr. klasikov svetovej literatúry. Tento jav Ďurišin charakterizuje ako prekladateľskú dvojdomovosť; dochádza k nej medzi úzko koexistujúcimi literatúrami. V každom medziliterárnom spoločenstve je jeden člen dominantný, v našom prípade to bola prirodzene česká literatúra. Bola usmerňovateľom vývinu, a hlavne diktovala prvotné impulzy. Preto sa česká literatúra na Slovensku sledovala už od 19. storočia oveľa dôslednejšie ako slovenská v Čechách. České preklady tak udávali tón, určovali, čo je moderné a vo veľkej miere aj determinovali interpretáciu. Takéto tendencie sa často pregnantne prejavili v preberaní koncepcií – jednak vo výbere diel na preklad, jednak koncepcií interpretačných. Významnú úlohu vo formovaní „slovenského vkusu" pri výbere diel na preklad zohrávala od roku 1956 Světová literatura. K. Bednárová v súvislosti so vzťahom češtiny a slovenčiny konštatuje, že vďaka ich blízkosti čeština veľmi dlho fungovala ako sprostredkujúci jazyk pri prekladoch z cudzojazyčnej literatúry. Poukazuje aj na skutočnosť, že substitučná funkcia českých prekladov na Slovensku zároveň aj spôsobovala situáciu neprekladania tým, že slovenská edičná politika nebrala do úvahy, aké je dôležité budovať vlastnú prekladateľskú tradíciu.[2]

Čo sa týka kontaktov s anglosaskou kultúrou, v období nášho záujmu pre ne bola príznačná relatívna absencia. Jestvovali spomínané historicky podmienené kontakty s českou, ruskou a maďarskou kultúrou, cez pôsobenie protestantských intelektuálov kontakty s nemeckou kultúrou, po roku 1918 vďaka poskytovaniu štipendií s francúzskou kultúrou, avšak priame kontakty s anglosaskou kultúrou boli minimálne. Jednou z najvýraznejších historických foriem koexistencie slovenskej a americkej kultúry bolo fungovanie spolkov slovenských vysťahovalcov v Amerike. Aj keď ich primárnou úlohou nebolo

---

[2] Tamže, s. 59-69.

budovať vzťah medzi slovenskou a americkou komunitou, predsa len boli v historickom kontexte doby ich vzniku symbolom stretu dvoch výrazne odlišných kultúr, ktoré nikdy predtým nemali možnosť vzájomného ovplyvňovania sa. Ich počiatky siahajú do konca 19. storočia, keď došlo k masovému vysťahovalectvu do USA a Kanady, najmä zo severnej a východnej časti Slovenska. Organizačné aktivity Slovákov USA pred 1. svetovou vojnou vyvrcholili založením *Slovenskej ligy* v Clevelande v roku 1907. Spolky a inštitúcie Slovákov v Amerike nenapomáhali len rozvoju slovenského kultúrneho, umeleckého a vedeckého života. Ich činnosť presahovala rámec krajanských združení a mnohí Slováci boli nezriedka vďaka výsledkom ich vedeckých či umeleckých aktivít prínosom pre celú americkú spoločnosť.[3] Kým začiatkom 20. storočia viedli mnohých Slovákov k emigrácii sociálne a ekonomické dôvody a po príchode do Spojených štátov sa z nich stali drobní farmári, po roku 1945 začali hrať dôležitú úlohu politické a ideologické súvislosti. V Amerike hľadalo svoj domov čoraz viac príslušníkov inteligencie. Aj to minimum kontaktov medzi americkými Slovákmi ako sprostredkovateľmi informácií o živote v Amerike a ich krajanmi doma sa však zredukovalo po nástupe komunistov k moci v roku 1948. Väčšina Slovákov v Amerike jasne vyjadrila nesúhlas s novým režimom v Československu a počas štyridsiatich rokov jeho fungovania hľadali spôsoby, akými by krajine mohli pomôcť vrátiť sa k demokratickému zriadeniu. Česi[4] a Slováci boli pri formovaní obrazu o anglickej a americkej kultúre limitovaní dvojitým obmedzením: jednak sprostredkovaným a subjektívnym videním reality samotnými anglosaskými autormi, jednak tým, že sa im nedostávali do rúk ukážky celej škály angloamerickej tvorby, ale

---

[3] Za všetkých možno spomenúť G. C. Gajduseka, nositeľa Nobelovej ceny za medicínu, astronauta E. A. Cernana, umelca Andyho Warholu, spisovateľa Thomasa Bella (vlastným menom Adalbert Thomas Belejcak) a i.

[4] Treba však poznamenať, že situácia v Čechách nebola úplne identická so situáciou na Slovensku – už v roku 1811 tu vyšiel prvý preklad Miltona, ktorým Jungmann dokazoval životaschopnosť češtiny, začiatkom 50. rokov 19. storočia sa České museum podujalo na ambiciózny projekt vydania všetkých Shakesperových hier atď. Anglicko-české kontakty boli teda podstatne intenzívnejšie ako tomu bolo v prípade Slovenska.

Názov: **OD BUCKOVEJ K UPDIKOVI**

Americká literatúra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968

Autorka: PhDr. Ľubica Pliešovská, PhD.

Recenzenti: PhDr. Martin Djovčoš, PhD.

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

Obálku navrhol: Mgr. Jozef Brenkus

Rozsah: 262 s.

Náklad: 100 ks

Vydanie: prvé

Vydalo: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Miesto vydania: Banská Bystrica

Rok vydania: 2016

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o. Košice

ISBN 978-80-557-1171-3